

XIX. Asrın Bilinmeyen Şairi Vasfî ve İki Elif-Nâmesi*

AYTEN YILDIRIM**

The Unknown Poet Of The 19th Century Vasfi And His
Two Elif-Names

Ö Z E T

Giriřt ve karmaşık bir sistemin üyeleri olan ve dildeki sesleri gösteren harfler, aynı zamanda şairlerin niyetlerini dile getirme, maksatlarını görünüş kılma gibi sebeplerle benzetme amacıyla da kullandıkları işaretlerdendir. Dolayısıyla Türk edebiyatında da harflerle ilgili pek çok edebî malzeme bulunmaktadır. Harflerin edebî malzeme olarak tercih edildiği kullanım alanlarından biri de elif-nâmelerdir. Elif-nâmeler ile şairler, hünelerini bir sanat gösterisine çevirerek eserlerinde sergilemeye çalışmışlardır. Kafiyeye bulmak için türlü sıkıntılara katlanan şairler, mısra başı için de harflerin tayin ettiği muhtevaya uygun kelimeleri bulmak zorunda kalmış, böylelikle hem mısra başına hem de sonuna hükmetmiş, şairliklerini ispatlamak istemişlerdir. Bu çalışmada harflerin kullanım alanlarından biri olarak karşımıza çıkan elif-nâmelerin tanımı, şekil ve muhteva özellikleri hakkında bilgi verilmiş, tezkirelerde ve dönemin kaynaklarında hakkında şimdiye kadar bilgi bulunamamış Seyyid Hafız Ali Vasfî'ye ait iki elif-nâme tanıtılmıştır. Bu bağlamda XIX. asrın ilk yarısında yaşamış bir şair olan Vasfî'nin bilinen tek eseri olan "Güft-i Vasfî" adlı eserinde yer alan elif-nâmeleri tanıtılmadan evvel, hayatı ve edebî kişiliği hakkında kısaca bilgi verilmiş, sonrasında iki elif-nâmesi şekil ve muhteva açısından incelendikten sonra asıl

A B S T R A C T

Letters, which are members of an intricate and complex system show the sounds in language, are signs that poets use for simile purposes, such as expressing their intentions and making their purposes visible. Therefore, in the Turkish literature, there are many literary materials related to letters. One of the usage areas in which letters are preferred as literary materials is Elif-nâme. Poets with Elif-nâmes have tried to display their skills in their works by turning them into an artistic show. Poets, who went through all kinds of troubles to find rhyme, had to find words suitable for the content determined by the letters for the beginning of the verse, so they dominated both the beginning and the end of the verse and tried to prove their poetry. In this study, information is given about the definition, shape and content features of elif-nâmes, which are encountered as one of the usage areas of letters and two elif-nâmes belonging to Seyyid Hafız Ali Vasfî, a poet who lived in the first half of the 19th century, about whom no information has been found so far in the biographies and the sources of the period, are introduced. In this context, before introducing the elif-nâmes in Vasfî's only known work, "Güft-i Vasfî", brief information about his life and

* Makalenin Geliř Tarihi: 21.03.2022 / Kabul Tarihi: 07.04.2022. Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Esra Egüz danışmanlığında, tarafımızca hazırlanan "Güft-i Vasfî (İnceleme-Metin)" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Ayrıca bu çalışmayı oluşturan elif-nâmeler, çalışmamızı sürdürdüğümüz esnada, yüksek lisans tezimizin savunma jürisinde bulunan Doç. Dr. Erdem Sarıkaya tarafından da haberimiz olmadan bir araştırma makalesi olarak bizden evvel yayımlanmıştır. Bk. Erdem Sarıkaya, "XVIII. Asır Şairlerinden Vasfî'nin Elif-Nâmeleri" *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, VIII, s. 650-659.

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, (yildirimayten@hotmail.com), Orcid İd: 0000-0003-2619-4205.

metinler çalışmanın en sonunda okuyucuların istifadesine sunulmuştur. Dolayısıyla bu makale ile XIX. asırda yaşamış Vasfî mahlaslı şairi iki elif-nâmesiyle birlikte tanıtmak ve bu metinleri elif-nâme külliyyatına katarak bu alandaki çalışmalara katkı sağlamak amaçlanmıştır.

literary personality was given and after the two elif-nâmes were examined in terms of form and content, the original texts were presented to the readers at the end of the study. Therefore, with this article, it is aimed to introduce two the poet with the pseudonym Vasfî who lived in the 19th century, together with his two elif-nâmes and to contribute to the studies in this field by adding these texts to the elif-nâme corpus.

ANAHTAR KELİMELEER

Divan Şiiri, Elif-nâme, Vasfî, Alfabe, Harfler.

KEYWORDS

Divan Poetry, Elif-nâme, Vasfî, Alphabet, Letters.

Giriş

Harfler, dildeki sesleri veya ses birimlerini her birine özgü yazı, çizgi ve çizgi gruplarıyla göstermeye yarayan işaretlerdir. İnsanoğlunun önemli buluşlarından olan “bazen sembol, bazen tefe’ül, tılsım, remil vs. olarak, bazen Hurufiliğin ifadesi olarak, bazen de tarih düşürmede ebced hesabı, tevşih, kısaltma, vb. şekillerde kullanılan harfler, zaman zaman bir tür olarak zaman zaman şekil olarak ve bazen de edebî sanat olarak” (Çetin 1992 :39) okuyucu karşısına çıkmaktadır.

Türk edebiyatındaki eserlere bakıldığında harfleri edebî malzeme olarak kullanan şairler, onları benzetme ve yorumlama yolunda bir kaynak olarak da kullanmışlardır. Bu bağlamda şairler, sanat gösterisine çevirdikleri şiirlerinde sevgilinin güzellik unsurlarını, âşığın vasıflarını harflerin görsel, simgesel ve müzikal özelliklerinden faydalanmak suretiyle anlatma yoluna gitmişlerdir (Kaya 2013: 72-114). Harflerin bu gücü ile şairler, şiirlerine anlam derinliği ve zenginliği katarak bir dinamizm oluşturmuşlardır.

Elif-nâmeler de harflerden yola çıkılarak kurulmuş şiirlerdir. Elif-nâme, Arap alfabesinin ilk harfi olan “elif” ile sonuna geldiği isme, o ismin belirttiği manaya ait olan “yazı veya kitap” anlamı katarak Farsça birleşik isimler yapan “-nâme” kelimelerinden oluşan birleşik bir kelimedir.

Türk edebiyatında elif-nâmeleri bilim alemine sunan ilk araştırmacı, Amil Çelebioğlu’dur. Çelebioğlu, klasik Türk edebiyatında harflerin kullanım alanlarını altı maddede sınıflandırarak bir tasnifte bulunur. Bu kullanım alanlarından biri de elif-nâmelerdir. Bu metinlerin, dîvân ve halk edebiyatının ortak edebî üretimlerinden olduğunu söyleyen Âmil

Çelebioğlu, elif-nâmeleri farklı şekillere sahip olsa da genellikle “...*mısra başındaki kelimelerin ilk harflerinin alt alta, elif'ten ye'ye kadar alfabetik bir tarzda devam etmesinden meydana gelen şiirler*” olarak tanımlamıştır (Çelebioğlu 1998: 599-605).

Elif-nâmelerin divân, âşık ve dinî-tasavvufî Türk edebiyatında kullanılan bir tür olduğunu belirten Abdurrahman Güzel ise elif-nâmeleri “*Osmanlı Türkçesindeki otuz üç harfin değişik konularda, değişik şekillerle, genellikle mısra başlarındaki harflerin alt alta alfabetik sıra ile beyitler halinde yazılarak devam etmesi*” (Güzel 2006: 634) şeklinde oluşan manzum eserler olarak tanımlamıştır.

Elif-nâmeler üzerinde çalışmaları bulunan Nihat Öztoprak ise, elif-nâmelerle ilgili kesin bir izah yapmanın zor olduğunu ifade ederek şöyle bir tarif geliştirir:

“Mısra veya beyitlerin ilk harfleri alt alta getirildiğinde elif'ten ye'ye alfabetik bir şekilde sıralanan, ekseriyetle aruzun “fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün” kalıbıyla ya da 11'li hece ölçüsüyle nazm edilen, gazel, kaside, müseddes gibi farklı şekillerle yazılabilen daha çok dinî ve didaktik konulu olmakla birlikte her konuda örnekleri görülebilen şiirlerdir” (Öztoprak 2006: 136).

Öztoprak, bu tarif ile elif-nâmelerin şekil ve muhteva özellikleri hakkında bilgi vermiş, elif-nâmelerin en önemli özelliğinin diğer araştırmacıların da belirttiği üzere mısra veya beyitlerin başında bulunan harflerin “elif'ten ye'ye alfabetik olarak sıralanması” olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda Öztoprak, bu eserleri bugün akrostiş olarak adlandırılan, harflerin mısra başında dizilerek oluşan bir ismin ortaya çıkardığı “muvaşşah” sanatının bir parçası olarak değerlendirmiş ve buradan hareketle elif-nâme adıyla anılan bu eserlerin “*bir şekil veya tür olmaktan çok, şekle bağlı bir sanat olduğu*” (Öztoprak 2007: II/828) fikrine varmıştır.¹

¹ Nihat Öztoprak, bu söylemini çalışmasında belirtirken Cem Dilçin'in *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* eserini referans göstererek Dilçin'in adı geçen eserinde elif-nâmeleri muvaşşah sanatı içinde işlediğini ifade etmiş, çalışmasının neticesinde bu söylemini kendi ifadesi olarak da belirtmiştir. Bk. Nihat Öztoprak, “Elifname Yazma Geleneğine Göre Fuzûlî'nin Elifnamesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Bu Alâmet ile Bulur Beni Soran: Fuzulî Kitabı*, Haz. Hanife Koncu, Müjân Çakır, İstanbul, Kesit Yay., 2009, s. 319-333.

Dursun Ali Tökel ise bu şiirlerin “pangram” başlığı altında değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Pangram, şiirde alfabedeki bütün harfleri kullanarak oluşturulan metinlerdir (Tökel 2010: 54).

Elif-nâmelerin genellikle ilk harften başlayarak son harfe kadar alfabetik olarak oluşturulduğu bilinse de “*daha değişik olma*’, ‘*verili olanla yetinmeme*’ duygusu şairleri bu tür şiirsel metinlerde de başka başka kurgular içinde olmaya zorlamış” tır (Tökel 2010: 54). Bu hissiyat ile şairler, elif-nâmelerini farklı şekillerde meydana getirmiştir. Elif-nâmelerin bu farklı şekil özelliklerini etraflıca izah eden iki yönelim bulunmaktadır. Bunların ilki Nihat Öztoprak’ın beş madde ile yaptığı tasniftir. Bu tasnife göre beş farklı şekilde yazılan elif-nâmeden bahsedilebilir:

1. Mısra başındaki kelimelerin ilk harflerinin elif’ten başlamak üzere ye’ye kadar alfabetik şekilde tertip edildiği “düz elif-nâmeler”,
2. Mısra ve beyit başındaki harflerin ye’den elif’e doğru ters bir şekilde düzenlenmesiyle oluşan “ters elif-nâmeler”,
3. Mısra veya beyit başlarında elif-ye-ba-lamelif vb. şeklinde baştan sona ve sondan başa doğru karışık bir şekilde sıralanan “düz-ters elif-nâmeler”
4. Kafiyelerin alfabetik dizilmesiyle ve mesnevî nazım şekliyle oluşturulan “kafiyele alfabetik sıralanan elif-nâmeler”
5. Eğitim amacıyla bir halk oyunu şeklinde düzenlenen “eğitici ve eğlence amaçlı elif-nâmeler” (Öztoprak 2007: II/818-822).

Görüldüğü üzere, ilk dört madde elif-nâmelerin şekil özellikleri ile ilgiliyken son madde ise bir bakıma elif-nâmelerin muhtevası ile ilgili olarak ortaya konulmuştur. Diğer tasnif ise Burhan Kaçar’a aittir. Kaçar, aruz veya hece vezniyle yazılan elif-nâmelerin şekil özelliklerini şöyle sıralar (Kaçar 1997: I/310-311):

1. Mısra başında ve beyit hâlinde olanlar
2. Mısra başında ve dörtlük halinde olanlar
3. Mısra sonunda ve beyit halinde olanlar
4. Mısra ortasında ve başında olanlar

Çalışmasında elif-nâmelerin şekil özelliklerini izah eden Kaçar, bu şiirlerin muhtevası hakkında da bilgi verir. Ona göre, harflerin belirlediği kelimeler, rastgele seçilmez, şiirin muhtevasına göre tertip edilir. Bu bağlamda Kaçar, elif-nâmelerin muhtevasını “lâ-dinî, dinî ve tasavvufî” olmak üzere üç grupta sınıflandırır (Kaçar 1997: I/311-312).

Bununla beraber Doğan Kaya da elif-nâmelerin özelliklerini maddeler halinde aktarır. Elif-nâmelerin daha çok halk şairlerince söylendiğini, genellikle dörtlüklerle yazılmasına karşın beyitle yazılmış örneklerinin de bulunduğunu, dörtlük sayılarının 6-34 sayıları arasında değiştiğini, başta dinî-tasavvufî olmak üzere hemen her konuda yazılabileceğini, “yaş-nâme” ve “şair-nâme” şeklinde olabilen bu şiirlerin günümüz şairlerince de yazıldığını ifade eder (Kaya 2007: 310).

Elif-nâmelerin Türk edebiyatında pek çok örneği bulunmaktadır. Halk şiirinde Tâlibî, Şem’î, Kusurî, Dertli, Âşık Ferkî, Âşık Hüseyin, Ruhsatî, Feryadî, Ceyhunî, Hüzûnî, Âşıkî, Noksanî, Âşık Şenlik, Âşık Sadık Baba, Âşık Balı, Âşık Altınay, Reyhânî, Âşık Diyârî, Deryâmî, Demânî, Âcizî, Âşık Zülalî, Âşık Seyyid Seyfi, Seyranî, Kul Cemal, Kul Fakir, Hüseyinî, Viranî, Âşık Sabit, Gubârî, Bayburtlu Celâlî, Figânî, Minhâcî, Kul Himmet, Zahmî, Muhyiddin Abdal, Kul Himmet, Âşık Ömer’in elif-nâme yazdığı tespit edilmiştir (Celep 2013: i). Klasik Türk edebiyatında ise elif-nâmeleri tespit edilen bazı şairler şöyle sıralanabilir: Âşık Paşa, Nesimî, Muhibbî, Fuzûlî, Mihrî Hatun, Melihî, Talib Ahmed Bosnavî, Hatâî, Esrâr Dede, Benderli Cesârî, Bosnalı Kâimî, Gazâlî, Bendî Mustafa Baba, Senî Ali, Nidâî, Bursalı Feyzî Efendi, Sâdık Kemâlî, Kıbrıslı Kuddûsî, Dükakinzâde Ahmed, Giritli Aşkî, Fakîh, Haşimî, Fahîr, Bakâyî, Selâmî, Câferî Baba, Günahkâr, Seyyid Halvetî, Zekî, Nazîm (Taşkesenlioğlu 2017: 161-196), Murtaza Sükûtî, Seyyid Süleyman Mahvî, Kuddûsî.

Klasik Türk edebiyatında ilk elif-nâme örneği Âşık Paşa’ya aittir. Her bir harf için dört mısra ve yedi bent yazan şairin elif-nâmesi otuz cüzden oluşmaktadır. Şiirinde hem hece veznini hem de aruz ölçüsünü kullanan şair, bentlerdeki her mısraa, ilgili harf ile başlamıştır (Demirel 1996:215-229).

XVI. yüzyılın ilk kadın şairlerinden olan Mihri Hatun da elif-nâme yazan şairlerdendir. *Dîvân*’ındaki ilk elif-nâmesini tevhid türünde

mesnevi nazım şekliyle yazmış ve her harf ile başlayan bir beyit yazarak sözü güzelleştirmiştir. Diğer elif-nâmesini ise kaside nazım şekliyle kaleme alan şair, din dışı muhtevayı tercih ederek sevgilinin bütün özelliklerini vafsetmiş, ona olan hayranlığını ve tutkusunu anlatmıştır (Taşkesenlioğlu 2017: 168-170). Mihrî Hatun, mesnevi nazım şekliyle yazdığı elif-nâmesinde aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbını tercih ederken, diğer elif-nâmesinde ise *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbını kullanmıştır (Arslan 2018: 48-179).

Eldeki bilgilere göre Türk edebiyatında en çok elif-nâmeye sahip olan XVIII. yüzyıl şairlerinden Bursalı Feyzî'dir. Feyzî'nin dokuz elif-nâmesi vardır. Bunlardan biri gazel, diğerleri ise müseddes nazım şeklindedir. Şair bir elif-nâmesinde aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbını , geri kalanlarında ise *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbını kullanmıştır. Şairin elif-nâmelerinin tertibinde de farklılıklar vardır. Gazel nazım şekliyle yazdığı elif-nâmesinde 29 harf için 29 mısra yazan şair, yazdıklarına bir mısra daha ilave ederek şiirini 15 beyite tamamlamıştır. Bu tavrı müseddes nazım şekliyle yazdığı elif-nâmelerinde de sürdürmüş, 29 harf için 29 mısra düzenlemiş ve en sona bir mısra ilavesiyle şiirini 30 mısraa tamamlamıştır. Feyzî'nin elif-nâmelerinden biri ters elif-nâme tarzındayken, geri kalanlarının ise birer düz elif-nâme örneği olduğu görülür (Öztoprak 2006: 142-150).

XVIII. yüzyılın sonu ile XIX. yüzyılın başında yaşadığı bilinen Benderli Cesârî de birden fazla elif-nâmeye sahip olan şairlerdendir (Taşkesenlioğlu 2016: 181). Şairin, murabba nazım şekli ile na't türünde kaleme aldığı elif-nâmesi (Akkuş 2010: 1145) dışında bir de gazel tarzında kekeme diliyle "*Elif-nâme-i Pepegî*" başlıklı yazdığı elif-nâmesi vardır (Akkuş 2010: 564). Tespit edilen elif-nâmeler içinde oldukça dikkat çekici olan bu elif-nâmede şair, "*alfabe harflerine yukarıdan aşağıya ya da aşağıdan yukarıya değil de yan yana beyit içindeki kelime başlarında yer vermiş ve Arap alfabesindeki yirmi dokuz harfi kullanmış, harf atlamamıştır.*" (Batislam 2021: 968). Bununla beraber şair, kekeme dilinin özelliklerinden olan kelime ve hece tekrarlarından faydalanmak suretiyle ahengi sağlamıştır.

Vasfî'nin çağdaşı olan Murtazâ Sükûti'nin *Dîvân*'ında da iki elif-nâme vardır. Her iki elif-nâmesinde gazel nazım şeklini ve aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbını kullanan şair, bu şiirleri düvâz-

nâme türünde oluşturmuştur. Bu elif-nâmelerde dikkat çeken hususlar, ilk elif-nâmenin düz elif-nâme, diğer elif-nâmenin ise düz-ters elif-nâme olmasıdır (Özcan 2019:267-270).

XIX. yüzyıl şairlerinden olan Seyyid Süleyman Mahvî'nin *Dîvan'*ında iki elif-nâme tespit edilmiştir. Şair iki elif-nâmesini gazel nazım şekliyle yazmış, düz elif-nâme olarak tertip ettiği bu elif-nâmelerde her bir mısra için bir harf kullanmıştır. Kullandığı harfler vezne dâhil edilmiştir. Şairin iki elif-nâmesi de dinî-tasavvufî muhtevaya sahiptir (Çetin 2020: 14-17).

XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış mutasavvif şairlerden biri olan Kuddusî'nin *Dîvân'*ında dört elif-nâme bulunmaktadır. Bu elif-nâmelerden üçü aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla, dördüncü elif-nâme ise 7+7 duraklı 14'lü hece ölçüsüyle oluşturulmuştur. Elif-nâmelerini gazel nazım şekliyle yazan şair, üç elif-nâmesini na't ve münâcat türünde yazmış, dördüncü elif-nâmesini ise Abdülkâdir-i Geylânî'nin medhi için kaleme almıştır (Yenikale 2020: 195-210).

Elif-nâmelerin örnekleriyle birlikte biçim ve içerik özelliklerini ortaya koyan derli toplu bir çalışma henüz ortaya konulamamış olsa da elif-nâmeler hakkında bilgi veren bazı kaynaklar² ve tespit edilen elif-nâmelerin tanıtımını kapsayan bazı çalışmalar mevcuttur.³

² Elif-nâmeler hakkında bilgi veren bazı kaynaklar bk. Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1998, s. 605; Nihat Öztoprak, "Elifnamelerin Tertip Hususiyetleri ve Metin Tesisindeki Yeri", Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu, *Bildiriler -II*, Erzurum, 2007, s. 817-829; Nihat Öztoprak, "Elifname Yazma Geleneğine Göre Fuzûlî'nin Elifnamesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Bu Alâmet İle Bulur Beni Soran: Fuzulî Kitabı*, Haz. Hanife Koncu, Müjân Çakır, Kesit Yay., İstanbul, 2009, s. 319-333; Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara, Akçağ Yay., 2006, s.634-635; Burhan Kaçar, "Türk Edebiyatında Elif-Nameler", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri, I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1997, s. 307-316; Doğan Kaya, *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yay., 2007, s. 309-312.

³ İlgili yayın ve çalışmalar için bk. Namık Açıköz, "Bakâyî'nin Battal-nâme Adlı Eserindeki Elif-nâme", *Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu*, *Bildiriler*, Elazığ 1989, s. 1-5; Mustafa Demirel: "Âşık Paşa'nın Elif-nâmesi ve Dil Özellikleri", *Bilgi Bilim Kültür Dergisi*, III, Ankara 1996, s. 202-246; Nihat Öztoprak, "Bursalı Feyzi Efendi'nin Elifnameleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXXV, İstanbul 2006, s. 135-167; Selami Turan, "Hatâyî'nin Elif-nâme

Netice itibariyle hem klasik Türk edebiyatı hem de Türk halk edebiyatında görülen elif-nâmelerin genellikle mısra ya da beyit başlarındaki kelimelerin elif'ten ye'ye alfabetik olarak dizildiği, harflerin sıralanışına göre farklı dizilimlerinin olduğu yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur. Farklı nazım şekilleriyle beyit ya da dörtlüklerle oluşturulduğu tespit edilen ve aruz ya da hece vezniyle yazılan bu şiirlerin, dinî, tasavvufî ve din dışı muhteva ile tertip edildiği anlaşılmaktadır. Elif-nâmelerin manzum metinler olduğu görüşüne rağmen Kaygusuz Abdal'ın *Elif-nâme'si* mensur olmasıyla istisnai bir

Tarzında Yazılmış Şiirleri", *Araştırmalar-İnsan Bilimleri Araştırmaları*, XII, Isparta, 2004, s. 107-125; Selami Turan, "Sultan da Elif-Ba Yazar: Muhibbî'nin Elifnâmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, Isparta, 2007, s. 627-633; Selami Turan ve Kamile Çetin, "Elifnâmelerde Dil ve Üslup Özellikleri Mihrî ve Nesimî Örneği", 2. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu (Dil ve Üslup İncelemeleri)*, 2011, s. 1099-1120; Hakan Taş, "Deli Birâder Gazâlî [Ö. 1535?]'nin Elif-nâme'si" *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/2. Spring, 2008, s. 642-652; Nuran Öztürk, "Elifnâme ve Nidâî'nin Elifnâmesi" *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, Adana, 2012, s. 173-185; Gülşen Candan, "Senî Ali'nin Elifnâmesi", *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1 Winter, 2012, s.631-641; Nilay Kınay, "Bir Edebî Tarz Örneği Olarak Sâdık Kemâlî'nin Elif-nâmeleri" *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Ankara, 2013, s. 1205-1213; Rıdvan Çetin, "Seyyid Süleyman Mahvî Divanı'ndaki İki Elif-name" *Ankara, İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, XIII, s. 1-13; H. Dilek Batislam, "Kıbrıslı Âşık Kenzî'nin Elif-Nâmeleri", *Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, II, 2013, s. 7-16; H. Dilek Batislam, "Mihrî Hatun'un Elifnâmeleri", *Uluslar Arası Türk Dili ve Edebiyatında Kadın Sempozyumu (4-6 Mayıs 2017 Amasya)*, *Bildiriler Kitabı*, Ankara, 2017, s. 185-196; Lokman Taşkesenlioğlu, "Divan Edebiyatında Elifnameler ve Bilinmeyen İki Elifname Örneği: Memi Can Saruhânî ve Ömer Karîbî Elifnameleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, LVIII, Erzurum 2017, s. 159-202; Feridun Hakan Özkan, "Kaygusuz Abdal'ın Elifnamesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, LXIV, 2012, s. 185-198; Muvaffak Eflatun, "Hoca Saadettin Efendi'nin Elifnâmesi", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 12/30, Ankara, 2017, s. 125-136; Hasan Kaplan, "Münirî'nin Şiirlerinde Harf Simgeçiliği ve Şairin Elif-nâmesi", *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni, Amasya Üniversitesi*, Amasya, 2018, s.177-208; Ruken Karaduman, "Melihî ve Elif-nâmesi" *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, IV, 2019, s. 7-17; Nurgül Özcan, "Rumelili Murtazâ Sükûti Divanı'ndaki Elif-nâmeler", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, XV, s. 263-273.

durumu temsil etmektedir (Özkan 2012: 185-198). Dolayısıyla bu eserler, ortaya çıkacak yeni metinler ve kapsamlı çalışmalar ile daha iyi tanımlanacaktır.

1. Seyyid Hafız Ali Vasfî ve İki Elif-nâmesi⁴

1.1 Hayatı

Tezkirelerde ve dönemin kaynaklarında hakkında şimdiye kadar bilgi bulunamayan Vasfî, eserinin hatime kısmında babasının adını Mehmet, kendi adını ise Seyyid Hafız Ali Vasfî olarak belirtir:

Harrerehu nazzemehu el-fakîr el-hakîr el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbü'l-Kadîr es-Seyyid Hâfız 'Ali el Vasfî bin Mehmed gafferullâhu zunûbehumâ ve settera uyûbehumâ ve ahsenehumâ ve cemîl-mü minîn ve'l- mü minât Vasfî (Yıldırım 2020: 492)

Doğum yılı bilinmeyen şairin, Sultan II. Mahmûd'dan bahsetmesi, dönemin devlet adamlarına tarih manzumeleri yazması ve eserinin bitiş tarihi olarak miladi 1820 tarihini düşürmesi gibi sebeplerden dolayı XIX. asrın ilk yarısında yaşamış olduğu söylenebilir.

Şairin düzenli bir eğitim alıp almadığıyla ilgili kesin bir bilgi yoktur. Ancak vezir, ayân, muhafız gibi önemli görevlerde bulunan kişilere şiirler yazıp onlar hakkında bilgiler vermesi ve eserindeki şiirlerde kitabet ilminden bahsetmiş olması, onun eğitilmiş biri olabileceğini düşündürür. Tasavvufî açıdan zengin içerikli bir eseri olan Vasfî'nin, şiirini okuyanları Rifâî tekkesine çağırması, şeyhinin Hâfız Hasan olduğunu söylemesi ve tekke şeyhine kaside yazması onun Rifâî tarikatını benimsediğini de göstermektedir.

Vasfî, aynı coğrafyada yaşadığı kişilere de şiirler yazmıştır. Vasfî'nin farklı meslek grubundaki kişilere şiirler yazması ve bu kişilerden kendisine ihsanda bulunmalarını istemesi maddi sıkıntılar çektiğini

⁴ Detaylı bilgi için bk. Ayten Yıldırım, "Güft-i Vasfî (İnceleme-Metin)" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2020.

göstermektedir. Nitekim kendisi de bu geçim sıkıntısını şiirlerinde sıklıkla dile getirmiştir:

*Sîm [ü] zersiz bir iş olmaz n'eyleyip n'etmek gerek
Kîsemizde kalmadı hîç para bilmem n'eylesem
Vasfî (Yıldırım 2020: 284)*

Onun şiirlerinde pek çok yer ismi de geçer. Şiirlerinden anlaşıldığına göre şair, Varna, Silistre, Balçık, Misivri, Bender gibi Rumeli'deki pek çok şehrin yanı sıra İstanbul'da da bulunmuştur. Bilhassa bugün Bulgaristan sınırları içerisinde bulunan Varna şehri, Vasfî için önemli bir şehirdir. Öyle ki Vasfî, şiirlerinde seyahat etmeyi sevdiğini, cihanı baştan aşağı gezmek istediğini ve seyahatlerin de insanı ferahlatan tatlı bir rüzgâr gibi olduğunu ifade eder:

*Cihânı cüst (ü) cû etmek diler bu düldül-i tab'ım
Meger bâd-ı neşîm- âsâ ferah hâsil seyâhatden
Vasfî (Yıldırım 2020: 300)*

Klasik Türk edebiyatının güç kaybettiği, değişime maruz kaldığı XIX. asırda şiirler yazan Vasfî'nin, ölüm tarihi bilinmese de eserinde yer alan tarih manzumeleri ve eserin sonundaki tarihten yola çıkarak, onun ölüm tarihinin miladi 1820'den sonra olduğu tahmin edilebilir.

1.2. Edebî Kişiliği ve Eserleri

Vasfî, şiirlerinde genel olarak sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Şiir dilinde XIX. yüzyıl dil özellikleri görülmekle birlikte zaman zaman arkaik kelime kullanımları da görülmektedir. Şiirlerinde Bağdatlı Ruhi, Koca Ragıp Paşa, Nabî, Yazıcıoğlu Mehmed, Aziz Mahmûd Hüdâyî, Şeyh Gâlib, Şeyh Zâik, Necâtî ve Fehmî gibi hem kendisinden asırlar önce yaşamış hem de çağdaşı olan şairlerin tesirinde kaldığı görülmektedir.

Şiirleri, klasik şiir geleneğinde ele alınan konular ve işlenen mazmunlarla uygunluk gösterir. Bunun yanında Vasfî'nin modernleşmeye ayak uydurduğu ve toplumsal meselelere de kulak verdiği görülmektedir. Bilhassa XIX. yüzyıldaki sosyal sorunlar, toplumun aksayan yönleri, insanlardaki dinî ve ahlakî çözümler üzerine yoğunlaştığı ve şiirlerinde sosyal tenkitte bulunduğu görülmektedir:

Kapladı dünyâyı fitne kalmayıp nâmûs [u] 'âr

Bunu idrâk eyleyenler şâhibü'l-iz'ân olur

Cehâlet olmada müzdâd hased fitne hesâbsızdır

Kanı bir hakkına râzı itâ'at kalmamış gitmiş

Sırrını ifşâ idip her kimseye açma dehân

Yüzüne karşı mülâyim asdikadan pek sakın

Vasfî (Yıldırım 2020: 224-230)

Bilinen tek eseri, kendisinin dîvân olarak tanımladığı ancak bir dîvânçeyi andıran “*Güft-i Vasfî*” adlı eseridir. Şair, bu eserdeki bütün şiirlerinde “Vasfî” mahlasını kullanmıştır. Şiirlerinin tamamını, aruz vezniyle yazan Vasfî'nin eserinde 210 şiir bulunmaktadır. Kaside, gazel, nazım, kıt'a, murabba, müseddes, muaşşer ve terci-bend gibi nazım şekillerini kullansa da en çok tercih ettiği nazım şekli, gazeldir. Vezin çeşitliliği, klasik dönem şiirlerine göre daha azdır. Bunun yanında kafiye bulmakta zorluklar çektiği, kullandığı edebî sanatlarda çeşitliliğe önem vermediği, bu sanatlar arasında en çok teşbih sanatını kullandığı, bazı beyitleri farklı şiirlerde tekrar kullanma yoluna gittiği, zaman zaman hayal tekrarlarına düştüğü ve konu bakımından birbirine benzer şiirler yazdığı göze çarpmaktadır.

2. Güft-i Vasfî'de Yer Alan Elif-nâmelerin Şekil ve Muhteva Özellikleri

Vasfî'nin “*Güft-i Vasfî*” adlı eserinde iki elif-nâmesi bulunmaktadır. Bu eserin bilinen tek nüshası Sadberk Hanım Müze Kütüphanesi'nde, Hüseyin Kocabaş Koleksiyonu S.H.M.H.K Yaz.335 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Çalışmamızda Vasfî'nin elif-nâmeleri, eserdeki sırasına göre incelenmiş ve bu sıraya göre “1. Elif-nâme” ve “2. Elif-nâme” olarak numaralandırılmıştır. “Muhteva Özellikleri” başlığı altında incelenen her iki elif-nâme, bent sayıları verilmeden bir bütün hâlinde incelenmiştir. Metinler hakkında yapılan izahlar yukarıda elif-nâme metinlerinin genel tanımı, şekil özellikleri ve muhtevası hakkında verilen bilgilerden yola çıkılarak oluşturulmaya çalışılmıştır.

1.1. Şekil Özellikleri

Eserde yer alan her iki elif-nâme de murabba nazım şekliyle tertip edilmiştir ve yedi bentten oluşur. Bilindiği üzere murabba, aynı vezinde dört mısralık bendlerden oluşan nazım biçimi olarak tanımlanır. Genellikle ilk bentteki mısralar kendi aralarında kafiyeliyken, diğer bentlerin ilk üç mısrası kendi aralarında son mısraları ise ilk bent ile kafiyelenir Bununla beraber her iki elif-nâme de son mısralarının tekrarlanmamaları sebebiyle murabba-ı müzdevic örneğidir (Saraç 2012: 111).

1. Elif-nâme, “Elif-nâme-i Vasfî” başlığıyla dîvânda yirmi üçüncü sırada yer alır ve remel bahrinin *fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Mısra başında olan harflerin elif’ten ye’ye alfabetik olarak dizildiği bu elif-nâme, bir düz elif-nâme örneğidir:

Elf eyâ dil-ber kemâl öğren olup sâhib-kemâl
Be bana arz eyle vechin gösterip ahsen hisâl
Te temâşâ eyleye çeşmim cemâlin aşk-ıla
Se sebât-ı ‘aşk-ı davâda olup ahsen makâl
 Vasfî (Yıldırım 2020: 268)

1. Elif-nâme’de mısra başındaki Arap harfleri vezne dâhil edilmiştir. Yirmi sekiz harfle düzenlenen bu elif-nâmede her harf için bir mısra yazılmıştır. Ancak lâm-elif harfi için mısra yazılmadığı görülmektedir. Bunun yanında her iki elif-nâmede Farsçaya özgü sesler olan pe (پ), çim (چ) ve je (ج) harfleri için de mısra yazılmadığı görülmektedir. Harflere uygun olarak seçilen kelimeler muhtevaya da uygunluk göstermektedir.

Eserde elli dördüncü sırada yer alan 2. Elif-nâme, “Elif-nâme-i Vasfî” olarak başlıklandırılmıştır. Vezin hususunda ilk elif-nâmeden ayrılan bu şiir, hezec bahrinin en sık kullanılan *mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün* kalıbıyla yazılmıştır ve elif’ten ye’ye alfabetik olarak tertip edilen bir düz elif-nâme örneğidir. Mısra başındaki harflere göre seçilen kelimeler muhtevaya uygunluk göstermektedir. Ancak ilk elif-nâmeden farklı olarak 2. Elif-nâme’de harflerin vezne dahil edilmediği görülmektedir:

Elif İrenler cümle maksûda ‘atâhâ-yı Hudâ’ dandır
Be Be-gâyet fikr [ü] endîşe hemân cev ü cefâdandır
Te Tamâmet hâl-i dünyâ nefsi nefsi olmada şimdi

Se Sebât-ı 'aşk [u] şevk erbâbına lezzet safâdandır
Vasfî (Yıldırım 2020: 301)

2. Elif-nâme'de, lâm-elif harfi kullanılmadan her mısra için bir harf olacak şekilde yirmi sekiz harf kullanılmıştır. Burada ilk elif-nâmeden farklı olarak şair, lâm-elif harfini son bendin üçüncü mısramın içinde kullanmıştır:

Nûn Ne hâcet ma'rifet icrâya ey dil cümle hâlâtı
Vāv Vişâl ister kamu 'uşşâk tesellîdir hayâlâtı
He Hidâyet etse Mevlâ lâm elif hâzır zevâlâtı
Ye Yâhûd Vasfî bu eş'arım benim bahş-ı Huda'dandır
Vasfî (Yıldırım 2020: 302)

1.2. Muhteva Özellikleri

Âşıkane tarzda yazılan 1. Elif-nâme'nin ilk bendinde Vasfî, gönül alan sevgiliye seslenerek onun kemal sahibi olup olgunluğu ve fazileti öğrenmesini isteyerek şiirine başlar. Güzel bir huy edinmesini istediği sevgiliden yüzünü de göstermesini diler. Sevgilinin yüz güzelliğini cemal sıfatı ile anlatan Vasfî, bu ilahî güzelliği aşk ile seyretme arzusundadır.

Şairin sevgilinin o güzel yüzünü görünce gam evi gibi olan gönlü, sevinçle dolacaktır. Şair burada sevgiliye bir hükümdar portresi çizerek kendisini himaye etmesini, korumasını diler. Böylece ömrü daha da uzun olur. Şairin vücudu, sevgilinin hüznü sebebiyle perişandır. Bu perişan hâlden kurtulmak isteyen şair, sevgiliden derdine derman olmasını ister.

Şair, sevgilinin çektiği cefalardan yakındır. Sevgilinin kapısının eşliğinde aşağılanmayı kendisine layık görmese de bu ayrılığın uğrunda gözyaşlarının su gibi akıp gitmesini ister. Aşkınun kavuşma ile artacağını söyler ve Allah'a yakararak bu mutluluğun hilal kaşlı sevgiliye ulaşmasını diler.

Şair, sevgilinin kendi gönlünü mahzun ederek ona gazap etmesini istemez ve kendisine sadakat göstermesi talebinde bulunur. Şairin sabra mecali kalmamıştır ve tabip olarak gördüğü sevgilisinden merhamet dileyerek kendisine şefkate bulunmasını ister. Nitekim bu bentlerde şairin çektiği acılardan şikâyet ettiği, sevgilinin sohbeti ile gönlünün zenginleşeceği, ayrılığıyla ise bedeninin âdeta hayalin gölgesi haline

gelerek yok olacağı anlatılır. Bu gibi sebeplerden şair, sevgilinin adaletli olması gerektiğini sık sık dile getirir.

Sevgilinin ihsanına mazhar olmak isteyen şair, onun kapısından kovulduğunda hâlinin ne olacağını merak eder. Vasfî sözleri belli bir olgunluğa erişmemiş olsa bile “levend” olarak nitelediği sevgilisinin hâlini anlamasıyla maksadına ulaştığını ifade eder.

1. Elif-nâme'nin son bendinde şair, sevgilinin portresini tarzı yeni, ay yüzlü biri olarak resmeder. Sevgiliden ihsan görmek istediğini yineleyen şairin tek kazancı da “merhaba” diyen sevgiliden sonra “hüvella” okuyarak Allah'ın adını anmaktır. Son mısraında sevgiliden hem kendisine yakın olmasını hem de hakkını helal etmesini istemesi onun bir veda içinde olduğunu da düşündürülebilir.

2. Elif-nâme, ilk elif-nâmeden farklı olarak tasavvufî muhtevaya uygunluk gösterir. Şair, maksadına ulaşan kişilerin Allah'ın ihsanları vesilesiyle kavuştuklarını söyleyerek şiirine başlar. Dünyanın içine düştüğü durumdan yakınan Vasfî, bu halin sebebini, sadece “Nefsim! Nefsim!” diyerek kendi nefsinin düşünülmesine bağlar.

Şair, esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın, herkesin gönlünü mutlu etmesi temennisinde bulunur. Zira cihanın sıkıntı ve eziyetleri çoğalmaktadır. Şair daha sonra Şirin ve Ferhat'tan bahseder ve bu maceraya vakıf olmayanın aşkı da bilemeyeceğini dile getirir. Ona göre aşkı bilmeyenler, bu macerayı aşka delil sanarlar ve aşkı zahirî manasıyla değerlendirerek anladıkları kadarıyla sınırlarlar. Şair, Şirin ve Ferhat'ın sırrını bilmeyenlerin, bu aşktan haberdar olmayanların, aşkın bu zahirî manasını aşka delil olarak sunduklarında bunun hata değil, bilmemekten kaynaklandığını ifade etmeye çalışır. Neticede Vasfî “Onlar mecazî aşktan dem vururlar, aşkın hakikî manasını bilmezler ve bunu aşka delil sunarlar ancak bu hata değildir, bunu bilmediklerinden yaparlar” demektedir. Bununla beraber “dâl” harfi divan şiirinde şekli itibarıyla kimi zaman âşğın bükülmüş bedenine kimi zaman da sevgilinin kıvrılmış zülfüne benzetilir. Aynı zamanda “dâl” harfi “delil” de demektir (Tökel 2003:155). Vasfî, görüldüğü üzere mısra başındaki harf için seçtiği kelimelerin muhtevaya da uymasına dikkat etmiştir.

Vasfî, himmet alarak feyz sahibi olan kişilerin aşağılanmadığını ve o kişilerin her isteğinin Allah tarafından kabul edildiğini ifade eder. Yiğitliğin, gönül mülkünü mamur eden bir mücevher olduğunu söyleyen şair, sadakatin nadir bulunduğunu, iman ve İslam'dan gittikçe uzaklaşıldığını, zenginlik içinde olan halkın gururlandığını söyleyerek halkın içinde bulunduğu durumu eleştirir.

Vasfî, hal ehlinin ortaya çıkmasının kişinin bahtını açacağını, Allah'ın yardımıyla kulun ömrünün uzayacağını ifade eder. Hâl, ilâhî bir lütfun ve bu lütfun neticesinde kulun kalbine gelen hissin ruh ve bedenine aksetmesidir. Tasavvufta mânevî ve ruhî duygu ve heyecanları temsil eden hâllere önem verilmiş ve "ehl-i hâl" olmak ise mutluluk olarak kabul edilmiştir (Demirci 1997: 216-218). Vasfî, hâl ehlinin ortaya çıkmasıyla kişinin talihinin de açılacağını ifade eder. Son mısradaki ise "ferâset" ve "tûtîyâ" kelimeleri arasındaki ilgi dikkat çekicidir. Tûtîyâ, bu isimle bilinen taşın dövülerek göze çekilmek üzere elde edilen tozu anlamına gelir. Divan şiirinde sevgilinin ayağının tozu, hastalıklı gözlere çekilen tûtîyâya benzetilmiştir. Bununla beraber tûtîyânın göze parlaklık ve kuvvet verdiği de bilinmektedir (Onay 2014: 413). Ferâset kelimesi çabuk anlama, zihin uyanıklığı gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla Vasfî, tûtîyânın göze parlaklık ve kuvvet verdiği bilgisinden yola çıkarak, ferâset ehlinin hâlini iki göze sürülen tûtîyâya benzetmiştir.

Şair, kuşa benzettiği gönle seslenerek âşıkların yerinde durmadığını, her vakit cemâl sıfatı ile nitelediği ilâhî güzelliğe sahip olan sevgiliyi görme arzusunda olduğunu söyler. Gönülün amacı bu olgunluğu kabul etmektir ve bunun için güzel söz gereklidir. Gönülün istekleri bitmez. Gönül, sevgilinin dudağından Kevser suyu gibi akan berrak suyu da ister. Ancak bütün bu arzularına ulaşabilmenin yolunun cömert bir tabiata sahip olmaktan geçtiğini ifade eder.

Şair son bentte, gönülüne seslenerek, hâllerini ifade etmeye ve hünerini yerine getirmeye ihtiyaç duymaz. Ona göre kavuşma arzunda olan âşıklar, bu kavuşmanın hayali ile dahi yetinirler. Allah doğru yolu gösterse de bu şiirin yok olması, bozulması için lâm elif harfinin hazırda beklediğini söyleyen şair, şiirinin Allah'ın ihsanı olduğunu zikrederek elif-nâmesini tamamlar.

Sonuç

Klasik Türk edebiyatının değişime maruz kaldığı XIX. asırda yaşamış bir şair olan Vasfî'nin *Güft-i Vasfî* adlı eserinde iki elif-nâme tespit edilmiştir. Şairler tarafından çok fazla tercih edilmeyen ve tarafımızca gün yüzüne çıkarılan bu manzumelerle Vasfî, elif-nâme külliyatına iki yeni elif-nâme ekleyerek katkıda bulunmuştur.

Çalışmaya konu edilen Vasfî'nin elif-nâmeleri yayımlanan diğer elif-nâmelerle karşılaştırıldığında, bu şiirlere rağbet gösteren diğer şairler gibi kendi bilgisine, yeteneğine ve zevkine uygun olarak farklı şekil ve muhteva tercihinde bulunduğu görülmektedir. Düz elif-nâme örneğinde yazılan bu iki elif-nâme, murabba nazım şekliyle yazılmış, son bentlerindeki mısraın tekrar etmemesi sebebiyle birer murabba-ı müzdevic örneğidirler. Bu bağlamda 1. Elif-nâme, şairlerin elif-nâmelerde çoğunlukla tercih ettiği aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla tertip edilmiştir. 2. Elif-nâme ise şairlerce bu şiirlerde nispeten daha az tercih edilen aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbı kullanılarak tasavvufî bir muhtevayla yazılmıştır. Bunun yanında 1. Elif-nâme'de harfler aruz kalıbına dahil edilirken 2. Elif-nâme'de ise harflerin vezne dahil edilmediği tespit edilmiştir.

Şair, her iki elif-nâmesinde yirmi sekiz harf ile tertip ettiği harflerden sadece lâm- elif harfi için mısra oluşturmamıştır. Ayrıca her iki elif-nâmede Farsçaya özgü sesler olan pe (پ), çim (چ) ve je (ج) harfleri için mısra yazılmadığı da görülmektedir. Bununla beraber iki elif-nâmede "Se (س), Ha (ح), Hı (خ), Zel (ز), Sin (س) ve Sad (ص)" harfleri ile yazdığı mısra başındaki kelimeler ortaktır. Bunlar sırasıyla *sebât, himâyet, haberdâr, zelîl, saâdet* ve *sadâkattır*. Geriye kalan yirmi iki harfin birbirinden farklı kelimeler ile yazıldığı tespit edilmiştir. Harflere uygun olarak seçilen kelimelerin, muhtevaya da uygun olduğu görülmektedir.

Âşıkâne tarzda yazılan 1. Elif-nâme'de sevgili olgunluk sahibidir. Sevgiliye bir hükümdar portresi çizerek kendisini himaye etmesini, korumasını diler. Sevgilinin kendi gönlünü mahzun edip gazap etmesini istemez ve kendisine sadakat göstermesini arzular.

Tasavvufî muhteva ile yazılan 2. Elif-nâme'de şair, ilk elif-nâmeden farklı olarak şiirini okuyanlara ilahî aşkın içinden öğüt veren biri olarak

seslenir. Toplumda kötülüğün gittikçe artması şairi rahatsız eder ve şair halkın içinde bulunduğu durumu eleştirir.

Netice itibariyle, farklı asırlarda yaşayan şairlerin elif-nâmeleri incelendiğinde şekil ve muhteva açısından farklı özelliklerle yazıldığı görülmektedir. Vasfî'nin iki elif-nâmesi de şimdiye kadar tespit edilen metinlerle kıyaslandığında hem ortak özellikleri hem de farklılıkları bünyesinde barındıran metinlerdir. Dolayısıyla Vasfî'nin eserinde yer alan elif-nâmelerin, bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlamasını temenni ederiz.

Elif-nâme Metinleri

Elif-nâme-yi Vaşfî (1. Elif-nâme)

Fā'îlâtün/ Fā'îlâtün/ Fā'îlâtün/ Fā'îlün

- 1 **Elf** eyā dil-ber kemāl öğren olup şāhib-kemāl
Be baña 'arz eyle vechiñ gösterip aḥsen ḥiṣāl
Te temāşā eyleye çeşmim cemāliñ 'aşk-ıla
Se şebāt-ı 'aşk-ı da'vāda olup aḥsen maḳāl

- 2 **Cim** cemāliñ rü'yet etsem ğam evi dil-şād olur
Ha ḥimāyet eyleseñ 'ömrüm şehā müzdād olur
Hı ḥaberdār ol ki ḥüznüñle vücūd berbād olur
Dal devā kıl derde cānā ḥālimi etme melāl

- 3 **Zel** zelîl olmak revā mı āsitānuñda seniñ
Re revān olsun gözüm yaşı firākıñda seniñ
Ze ziyāde 'aşkım ancak ittişāliñda seniñ
Sın sa'adet ola Ḥaḳ'dan saña ey kaşı hilāl

- 4 **Şın** şehā etme ğazab bu göñlümü maḥzūn edip
Sad şadāḳat göster ey şüh ḳalbimi memnūn edip
Ḍad zarar şanma kelāmım ğayrıya maẓnūn edip
Tı ṭabībim kıl teraḥḥum şabra yoḳdur hîç mecāl

- 5 **Zı** zulümden çek eliñ 'uşşāḳa eyle 'izzeti
Ayn 'ibādullāh içinde çekmişim çok miḥneti
Gayn ğinā kesb etmede dil sen idersen şoḫbeti
Fe firākıñ etmede bu cismimi zıll-ı ḥayāl

- 6 **Kaf** қаpuñdan dūr idersen n’olısar hālīm benim
Kef kemālet bulmadıysa bunca aqvālīm benim
Lam levendim añladıysa cümle aqvālīm benim
Mim muhaşşal maqşadım hāşıl ider olmaz zevāl
- 7 **Nun** nev-edā meh-liqā ihsān-ı tām etseñ baña
Vav vürüd idüp hülüş üzre iderseñ merhabā
He hüvellāh okuyup hū çekmedir kārım şehā
Ye yaqñın ol Vaşfî ednāya idüp haqıqññ hēlāl

II.

Elif-nâme-i Vaşfî (2.Elif-nâme)

Mefā’ılün / Mefā’ılün / Mefā’ılün / Mefā’ılün

- 1 **Elif** Erenler cümle maqşūda ‘aṭāhā-yı Hudā’dandır
Be Be-gāyet fikr [ü] endīşe hemān cevır ü cefādandır
Te Tamāmet hāl-i dünyā *nefsī nefsi*⁵ olmada şimdi
Şe Şebāt-ı ‘aşq [u] şevk erbābına lezzet şafādandır
- 2 **Cim** Cihānıñ miñnet ü qahrı beher-dem olmada müzdād
Ha Hımāyet şāhibi Mevlā kamuyu eyleye dil-şād
Hı Haber dār olmayan bilmez nedir Şırın ile Ferhād
Dal DelİL olsa eger ‘aşqa anı şanma haṭādandır
- 3 **Zel** ZelİL olmaz şu kimse himmet almış feyz-yāb olmuş
Re Revā olmuş kamu hācāt ki Hıaḳ’dan fetḥ-i bāb olmuş
Ze Zebānında anıñ evrād telaṭṭuf şeyḥ [ü] şāb olmuş
Sin Sa’ādet ehliniñ hāli bu yolda ser fedādandır

⁵ Kelimenin imlâsı “nefs nefsi” şeklindedir. Nefsi nefsi: “Nefsim! Nefsim!”

- 4 **Şın** Şecā'at bir cevāhirdir gönül mülkin ider ma'mūr
Şad Şadākat şimdi nādirdir olanlar etmede mestūr
Đad Đalālet arttı gitdikçe ğınādan olmağıl mağrūr
Ŧı Ŧamudan Ħağ ħalāş ide bu ħāl nārdan rehādandır
- 5 **Zı** Zuhūr-ı ehl-i ħāl elbet kişi bahtın küşād eyler
'Ayın 'İnāyet eylese Mevlā ħuluñ 'ömrün ziyād eyler
Ġayın Ġanīdir cümleden ol zāt kamuyu ber-murād eyler
Fe Ferāset ehliniñ ħāli dü çeşme tutiyādandır
- 6 **Ķaf** Ķarār etmez gönül murğu beher-dem ħüb cemāl ister
Kef Kemāl aħz eylemek ħaşdı anuñçün hoş mağāl ister
Lām Lebinden āb-ı Kevşer-veş ağar āb-ı zülāl ister
Mim Murāda nā'il olmak dünyede ħab'-ı sehādandır
- 7 **Nūn** Ne ħacet ma'rifet icrāya ey dil cümle ħālātı
Vāv Vişāl ister kamu 'uşşāk tesellīdir ħayālātı
He Hidāyet etse Mevlā lām elif ħāzır zevālātı
Ye Yāhūd Vaşfi bu eş'arım benim baħş-ı Ħudā'dandır

Kaynakça

- AÇIKGÖZ, Nâmık (1989), "Bakâyî'nin Battal-nâme Adlı Eserindeki Elif-nâme", *Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu*, Bildiriler, 1-5.
- AKKUŞ, Yasemin (2010), "Benderli Cesâri'nin (Ölüm: 1829) Dîvânı ve Dîvânçesi (İnceleme-Tenkitli Metin)" (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

- ARSLAN, Mehmet (2018), Mihrî Hatun Dîvânı, (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208575/mihri-hatun-divani.html> erişim tarihi: 15.04.2022).
- BATİSLAM, Hanife Dilek (2018), “Kıbrıslı Âşık Kenzî'nin Elif-Nâmeleri”, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, II, 7-16.
- BATİSLAM, Hanife Dilek (2017), “Mihrî Hatun'un Elifnâmeleri”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında Kadın Sempozyumu*, Bildiriler Kitabı, Ankara, 185-196.
- BATİSLAM, Hanife Dilek (2021), “Lisân-ı Pepegî (Kekeme Dili) ile Yazılmış Bir Elifnâme Örneği”, *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/4, 964-976.
- CANDAN, Gülşen (2012), “Senî Ali'nin Elifnâmesi”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1 Winter, 631-641.
- CELEP, Özlem (2013), “Halk Şiirinde Elifnâme Söyleme Geleneği ve Elifnâmelerde Eğitim Unsurları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1998), *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- ÇETİN, İsmet (1992), “Elifnâmeler ve Sefil Ali'nin Bir Elifnâmesi”, *Milli Folklor*, 39-42.
- ÇETİN, Rıdvan (2020), “Seyyid Süleyman Mahvî Divanı'ndaki İki Elif-name”, *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, XIII, 1-13.
- DEMİRCİ, Mehmet (1997), “Hâl”, *TDVİA*, XV, 216-218.
- DEMİREL, Mustafa (1996), “Âşık Paşa'nın Elif-nâmesi ve Dil Özellikleri”, *Bilig Bilim Kültür Dergisi*, III, 202-246.
- EFLATUN, Muvaffak (2017), “Hoca Saadettin Efendi'nin Elifnâmesi”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 12/30, 125-136.
- GÜZEL, Abdurrahman (2006), *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yay.
- KAÇAR, Burhan (1997), “Türk Edebiyatında Elif-Nameler”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Sektör Bildirileri*, I, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 307-316.

- KARADUMAN, Ruken (2019), “Melihî ve Elif-nâmesi”, *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, IV, 7-17.
- KAPLAN, Hasan (2018), “Münîr’in Şiirlerinde Harf Simgeçiliği ve Şairin Elif-nâmesi”, *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni*, Amasya Üniversitesi, 177-208.
- KAYA, Doğan (2007), *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yay.
- KAYA, Hasan (2013), “Divan Şiirinde Harf Ve Kelime Oyunlarına Dair Bir Tasnif Denemesi”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XLVIII, 72- 114.
- KINAY, Nilay (2013), “Bir Edebî Tarz Örneği Olarak Sâdık Kemâlî’nin Elif-nâmeleri”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 1205-1213.
- ONAY, Ahmet Talat (2014), *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü (Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı)*, Ankara: Berikan Yay.
- ÖZCAN, Nurgül (2019), “Rumelili Murtazâ Sükûti Divanı’ndaki Elif-nâmeler”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, XV, 263-273.
- ÖZKAN, Ferudun Hakan (2012), “Kaygusuz Abdal’ın Elifnamesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, LXIV, 185-198.
- ÖZTOPRAK, Nihat (2006), “Bursalı Feyzi Efendi’nin Elifnameleri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXXV, 135-167.
- ÖZTOPRAK, Nihat (2007), “Elifnamelerin Tertip Hususiyetleri ve Metin Tesisindeki Yeri”, *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu Bildiriler*, II, 817-829.
- ÖZTOPRAK, Nihat (2009), “Elifname Yazma Geleneğine Göre Fuzûlî’nin Elifnamesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Bu Alâmet İle Bulur Beni Soran: Fuzulî Kitabı*, İstanbul: Kesit Yayınları, 319-333.
- ÖZTÜRK, Nuran (2012), “Elifnâme ve Nidâî’nin Elifnâmesi”. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri*, 173-185.
- SARAÇ, Mehmet Ali Yekta, (2012), *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim, Ölçü, Kafiye*, İstanbul: Gökkuşbu Yay.
- SARIKAYA, Erdem (2021), “XVIII. Asır Şairlerinden Vasfî’nin Elif-Nâmeleri” *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, VIII, 650-659.

- TAŞ, Hakan (2008), “Deli Birâder Gazâlî [Ö. 1535?]'nin Elif-nâme'si”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/2. Spring 642-652.
- TAŞKESENLİOĞLU, Lokman (2017), “Divan Edebiyatında Elifnameler ve Bilinmeyen İki Elifname Örneği: Memi Can Saruhânî Ve Ömer Karîbî Elifnameleri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi [TAED]*, LVIII, 159-202.
- TÖKEL, Dursun Ali (2003), *Divan Şiirinde Harf Simgeçiliği*. Ankara: Hece Yay.
- TÖKEL, Dursun Ali (2010), *Deneyisel Edebiyat Yönüyle Divan Şiiri*, Ankara: Hece Yay.
- TURAN, Selami (2004), “Hatâyî'nin Elif-nâme Tarzında Yazılmış Şiirleri”, *Araştırmalar-İnsan Bilimleri Araştırmaları*, 107-125.
- TURAN, Selami (2007), “Sultan da Elif-Ba Yazar: Muhibbî'nin Elifnâmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, 627-633.
- TURAN, Selami, Kamile ÇETİN (2011), “Elifnâmelerde Dil ve Üslup Özellikleri Mihrî ve Nesîmî Örneği”, *2. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu (Dil ve Üslup İncelemeleri)*, 1099-1120.
- YILDIRIM, Ayten (2020), “Güft-i Vasfî (İnceleme-Metin)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.